

NOVI NALAZ RIMSKIH GROBOVA U MAKARSKOJ I PITANJE SMJEŠTAJA ANTIČKOG NASELJA PREMA POLOŽAJU NEKROPOLA

UDK 904 (398) "652"

Primljeno/Received: 1999. 10. 15.

Prihvaceno/Accepted: 1999. 11. 12.

Marinko Tomasović

HR-21300 Makarska

Dr. Mate Ujevića 2

Tijekom arheoloških zaštitnih radova u Makarskoj 1997. godine istražena su dva rimska groba sa skeletnim ukopom, od kojih se jedan, nalazom keramičkog lončića, datira u drugu polovicu I. stoljeća poslije Krista. Zatečeni grobovi, kao i registrirani segment arhitekture iznad njih, ponovo uključuju uži prostor nalaza u već ranija razmatranja vezana uz gradsku topografiju u antici. Istim slijedom ponovo se uzimaju u obzir i ostala pokapališta iz rimskog razdoblja otprije poznata iz literature. Takvim revaloriziranjem spomena rimskih nekropola, većim dijelom u potpunosti devastiranih, upućuje se na veću vjerojatnost postojanja razvedenijeg tipa naselja u antici na prostoru današnjeg grada.

Ključne riječi: lončić, keramika tankih stijenki, afrička crvenoglačana keramika, arhitektura grobova, rimske nekropole, Makarska

Među razmjerno nevelikom bibliografijom vezanom za arheološku problematiku prostora današnjeg grada Makarske i dijela obale kojemu je ovaj kroz povijest bio središtem, nedvojbeno su materijalni ostaci iz antičkog razdoblja predmetom glavnine članaka i radova. Unatoč tome ovo je razdoblje na polju bavljenja arheologa većim dijelom zastajalo tek u naknadnom promatranju materijalnih ostataka iz uništenih cjelina. Prvu sintezu za antičko razdoblje Makarskog primorja daje J. Medini (Medini 1970: 13-81). Premda je njegov rad ponajprije rekapitulacija podataka i tumačenja mjesta iz literature dotadašnjih pisaca, nemoguće mu je zanjekati i

besprijekorno vođenu metodološku liniju razdjelnicu između materijalnih preostataka iz nestalih cjelina i mogućnost njihova djelomičnog rekonstruiranja. Uostalom, ova je studija o antičkom razdoblju Makarskog primorja nezaobilazna i zbog piščeve izuzetne kompetencije na polju osobnog izraza samog tekstualnog oblikovanja u korelaciji s brojnim arheološkim podacima. Konačne ocjene prijedloga iznijetih u Medinijevom radu trebat će odmjeriti s rezultatima predanog rada kasnijih generacija na polju bavljenja prapovijesnom i antičkom arheologijom ovoga područja.¹ Ovom ćemo se prilikom zadržati isključivo na fenomenu antičkog grada na prostoru

¹ Sistematska arheološka istraživanja na Makarskom primorju započela su 1992. godine zaštitnim iskopavanjima na poluotoku Sv. Petar u Makarskoj u svrhu faksimilskog podizanja istoimene crkvice koja se stoljećima nalazila na zaravni ove dominantne i ključne prapovijesne i kasnoantičke utvrde. Jednoipolmesečni arheološki radovi rezultirali su tek iskopavanjem na manjem dijelu površine. Kratko izvješće o ovim zaštitnim radovima (Lupis & Stančić 1992: 9-10), kao i njemu donekle komplementaran rad (Vojnović 1995: 79-91) pisan bez većih pretenzija za arheološkim predočavanjem problematike ovog značajnog arheološkog lokaliteta, nedostatan je za predočavanje razvoja prapovijesne i antičke jezgre poluotoka. Uostalom, za to je još preuranjeno davati bilo kakve konkretne ocjene s obzirom na potrebu nastavka arheoloških iskopavanja na Sv. Petru u Makarskoj, kojom će se prilikom kod obrade i objave novijih nalaza morati posvetiti dužna pažnja i onim ranijim pristiglim s istraživanja ovog lokaliteta. Za pravovaljanost Medinijevih pretpostavki od važnosti je i objava rezultata istraživanja 1992.-93. s lokaliteta Sv. Juraj u Tučepima (Tomasović 1995: 27-43). Posebno značenje treba pridati istraživanju prapovijesnog i antičkog lokaliteta Gradina u Baškoj Vodi počev od 1994. god., objavu čijeg bogatog i vremenski slojevitog arheološkog materijala uskoro imamo dobiti od strane kolege Miroslava Katića, voditelja arheoloških radova Ministarstva kulture-Konzervatorskog odjela u Splitu.

današnje Makarske, točnije putem zanimljivih nalaza grobova nastojati dati odgovore na neka pitanja koja su otprije u literaturi postavljena. Ovaj rad od srca darivam svom profesoru Marinu Zaninoviću kao prilog njegovoj obljetnici. Njegovo je znanstveno djelo desetljećima bilo usmjeravano i zajedničkom nam naslijeđu i podneblju, premda problemima susjednog prostora zavičajnog mu Hvara - čije se udaljenosti, kako je i sam duhovito primijetio, za nevolju mogu i preplivati - nije pristupio načinom analitičke prvoobjave nekog zatečenog arheološkog stanja. Unatoč tome u prostoru Makarskog primorja prepoznao je neraskidivu sastavnicu kod razmatranja nekih općih problema protopovijesnog i antičkog razdoblja. Temeljnu studiju o Delmatima uzimamo za prvu koja je sustavnije uključila u razmatranje prostor Makarskog primorja u opće tokove srednjodalmatinskog prostora i zaleđa (Zaninović 1966: 38-39, 43, 59, 72-73, 83; 1967: 38-39, 66). Iako se profesor Zaninović i kasnije navraćao na probleme Makarskog primorja, prostorno više usmjerenije (Zaninović 1997: 9-16; 1998:18-19), njegovo rano djelo ostaje jednim od početnih putokaza mogućim arheološkim istraživanjima. U tom smislu treba shvatiti i uključivanje njegovih teza u dosada najsveobuhvatnijoj i ponajboljoj sintezi o antičkom razdoblju, onoj J. Medinija (Medini 1970: 14, bilj. 4). Još uvijek ovo razdoblje postupnog zamiranja predrimskog svijeta i paralelnog osvajanja Imperija u sferama političke i duhovne, sveopće civilizacijske dopune, na prostoru Makarskog primorja nije konkretnije objašnjeno. Stoga će i dalje izostajati sveobuhvatnija razmatranja ovog problema u okvirima šireg prostora. Nešto jasnija slika o opsegu romanizacije ovoga područja odnosi se na vrijeme njene konsolidacije.

Novi nalazi iz Makarske, čija je obrada predmetom ovoga rada, imaju posebno značenje jer su do danas jedine arheološki istražene grobne cjeline iz antičkog razdoblja na području grada. Grobovi su pronađeni 1997. godine tijekom zaštitnih arheoloških radova u ulici S. Radića 7, zapadno od povijesne jezgre grada (sl.1/1).² Istražena su dva skeletna groba od kojih se grob 1 pokazao zahvalnim za postavljanje kronološke odrednice. Ukopan je na dubini od 1,55 metara od razine ruba iskopa, odnosno kolnika ceste. Grob osobe

do 15 godina starosti, nije imao obrubnu arhitekturu, nego je bio pokriven većim i nepravilnim kamenim pločama vezanim obilnom količinom žbuke sa sitnim pijeskom i manjim kamenim oblucima. Na dlanu desne ruke (sl. 2; T. 1: 1) nalazio se je u svojstvu popudbine keramički lončić s jednom ručkom, visine 8,1 cm i promjera otvora 6,2 cm, izrađen od potpuno pročišćene gline svijetlooker boje (T. 2, 1). Lončice sličnog oblika kod nas je prvi zadovoljavajuće dokumentirao B. Ilakovac obradom nalaza iz hvarskog podmorja, uočivši pri tome niz analogija (Ilakovac 1968: 183-185, 195-196, T. I, III). Iznijevši prijedloge za njihovo datiranje, potpomognut pri tome ostalim tipovima keramičke proizvodnje iz ove zatvorene cjeline, autor komparativnim pristupom navedeni tip lončića s jednom ručkom opredjeljuje kao proizvodnju druge polovice I. stoljeća s trajanjem u II. stoljeće. Navedimo još neke analogije za ovaj tip lončića s jednom ručkom prije nego što se vratimo razmatranju B. Ilakovca datog s dosta akribije i mogućnosti za pregled istorodnoga materijala. Lončić vrlo sličnog oblika dokumentiran je u izvještaju Ž. Rapanića o nalazima s potonulog broda kod Pelješca (Rapanić 1972: T. I, 1). Tom se prilikom autor zalaže za isti vremenski okvir u kojemu se promatraju i keramički nalazi iz podmorja nedalekog Hvara. Ovi su, uostalom, s pravom i uzeti kao identične analogije pronađenom materijalu iz podmorja kod Vignja (Rapanić 1972: 142, 144). Na prostoru rimske Dalmacije lončići ovoga tipa nađeni su i kao prilozi u grobovima nekropole u Domaviji. Nešto raniji nalaz određujemo tek posrednim putem u I., odnosno II. stoljeće, uzimajući u obzir devastaciju onog dijela nekropole u kojemu je ovaj zabilježen (Baum-Srejović 1959: T. II, 6). Ovdje se zadovoljavamo tek primjerom tipa lončića s jednom ručkom koji razmatramo dok je spomenuta datacija presumptivna imajući u vidu i neusklađene tvrdnje autora o kojim je zapravo uništenim grobovima riječ. Analogija je predstavljena tek fotografijom lončića s domavijskog pokapališta, stoga ulazi u naše razmatranje tek ovom napomenom. Donekle se to može reći i za ostale nalaze istog tipa s ovog nalazišta koji su uskoro objavljeni u većem broju (Baum-Srejović 1960: T. IV, 3-4; T. V, 1-3; T. VI, 1, 3-4; T. VII, 1, 3-4; T. VIII, 1-2, 4; T. IX, 1-4; T. X,1; T. XIII, 1,3). Sudeći tek prema fotografijama, osim tipološke podudarnosti ne

² Istraživanja su izvršena od strane arheologinje Dubravke Čerine iz Ministarstva kulture-Konzervatorski odjel Split i autora ovog teksta 30. rujna i 1. listopada 1997. godine, kao konačan ishod dvotjednog nadzora nad mjestom građevinskog iskopa. Zbog nemogućnosti potpunog usklađivanja radova poduzetnika, vršenih teškim strojokopačima, s ulogom arheologa na terenu, trebalo je vršiti svakodnevni i iscrpljujući nadzor na licu mjesta - počev od 16. rujna kada je u početnom profilu iskopa, uz ranije postavljenu elektroinstalaciju, uočen segment ožbuknog zida i zatečeni ostaci antičkog keramičkog materijala. Kako ćemo vidjeti, uočena arhitektura pokazala se presudnim indikatorom za nalaz rimskog groba ukopanog u nižim slojevima. Zatečeni ostaci zida i grobovi nalazili su se na istočnome dijelu građevinskog iskopa, uz njegov rub paralelno s kolnikom ceste. Zapadni je profil bio u potpunosti sterilne vapnenačke naslage koje su u konačnom iskopu iznosile oko 5 metara visine.

Tijekom intervencije arheolozima je bio u svestranoj ispomoći Toni Jurišić, mladi zaljubljenik u arheologiju kojemu ovdje na tome još jednom zahvaljujemo, kao i profesoricama likovne kulture - smjer restauracije Marini Šimić za crteže grobova, te Marijani Dukarić za crteže nalaza keramike. Željom kolegice Čerine objava i interpretacija nalaza s ovih zaštitnih arheoloških istraživanja u cijelosti je prepuštena autoru ovoga teksta, na čemu joj se i ovom prilikom zahvaljujem.

nalazimo potpunu analogiju obliku lončića iz groba u Makarskoj. Datacija domavijskih lončića određena je prijelazom II. u III. stoljeće (1960: 25) što za nas neće biti od veće važnosti s obzirom na dugotrajnost oblika. Kudikamo informativnije raspoložemo rezultatima arheoloških iskopavanja s jugoistočne nekropole u Dokleji. U interpretiranom materijalu, pristiglom s ovih istraživanja kataloški je izvrsno dokumentiran i tip lončića s jednom ručkom (Cermanović-Kuzmanović-Velimirović-Žižić-Srejović 1975: 201-202). Autori ga datiraju u II. stoljeće, zauzimajući se pri tome za obalni pojas kao prostor odakle je dospio u unutrašnjost. Primjetimo tek da, inače točna, tvrdnja o italском podrijetlu ovog tipa nije zadovoljavajuće apostrofirana tamošnjim analogijama, kao niti pozivanjem na spomenutu objavu B. Ilakovca koja je, s obzirom na ishodište oblika, vrlo instruktivna. Niti na dokumentiranim lončićima iz Dokleje ne nalazimo identičnu analogiju primjerku iz Makarske. Ovdje treba upozoriti na pojavu ovog tipa lončića i na tlu Donje Panonije s jednim izuzetno zanimljivim primjerkom za potpuniju analogiju u gornjem dijelu posude. Na jednom fragmentiranom lončiću, pronađenom tijekom arheološkog sondiranja kod Hrtkovaca u Srijemu, zapažamo odnos oboda posude i ručke odijeljenih plitkim razmakom načinom kakav nalazimo i kod primjera iz Makarske (Dautova-Ruševljan 1985: T LX, 9). Ipak, analogija ne obuhvaća u cijelosti i sam oblik posude. I ovaj je nalaz datiran dosta uopćeno u I-II. stoljeće u odnosu na ostale keramičke tipove s lokaliteta, sa zanimljivom sugestijom o mogućnosti lokalne izrade (1985: 110-114).

Zadržimo se dalje na obliku lončića s jednom ručkom pronađenom u grobu u Makarskoj te podrobnijom analizom nastojmo ukazati na neke specifičnosti njegovog oblika koje se ne mogu zamijetiti tek promatranjem posude kao primjera uniformiranog tipa. Polazimo ponovo od primjeraka koje u svome radu donosi B. Ilakovac. Zahvaljujući solidnim crtežima triju primjeraka zapažaju se određena odstupanja od onoga iz Makarske. Siluetom, odnosno linijom obrisa, podudarnost zamijećujemo tek s primjerkom pod inv. br. 1742 (Ilakovac 1968: T.III). Svojevremeno spuštenoga trbuha lončića, čime on zadobiva jajoliki oblik, i sam se primjerak s hvarskog nalazišta razlikuje od druga dva istorodna tipa. Stoga se ne bismo u potpunosti složili s tvrdnjom Ilakovca da se ovaj lončić od preostalih razlikuje tek izostajanjem istaknutog dna i po postupnosti prijelaza ramena u otvor posude (Ilakovac 1968: 185). Navedena oštrina otvaranja oboda prema van, kao i blag, ali jasan istak dna lončića, makarski primjerak veže za onaj pod inv. br. 1758. To bismo rekli i za položaj, te oblik ručke kojoj je vrh nešto niže postavljen od razine otvora, iako se data distinkcija podjednako uočava kod svih primjera. Smatramo, ipak, da najveću podudarnost lončiću iz groba u Makarskoj nalazimo u obliku pod inv. br. 1742 jer im je identičan jajoliki oblik i sama zaravnjenost stijenki, odnosno ramena posude. Razlikuju se u postavi ručke na trbuh lončića, koja je na primjerku iz Makarske

nakošena, kao i diferenciranom dnu kakvo izostaje kod lončića iz hvarskog podmorja. Sličnost im nalazimo i u oblikovanju dna čija unutrašnjost nije istaknuta naglijim prelazom. Stoga treba određenu prednost u sličnosti makarskog i hvarskih lončića pridati onom pod inv. br. 1742, kako smo već primijetili ponajprije zbog identičnog jajolikog oblika i zakošenih stijenki.

Na trenutak usmjerimo pažnju pojedinim analogijama za koje se je Ilakovac opredijelio u svojoj interpretaciji keramičkog materijala pronađenog u zatvorenoj cjelini potonulog broda u hvarskom podmorju, odnosno samog tipa lončića s jednom ručkom. Dosta rani nalaz ovog tipa veže se za nekropolu u Civitavecchiji na samom prostoru grada (Bastianelli 1941: 193, fig. 5m). Premda lončić nije na zadovoljavajući nalaz dokumentiran, razaznaje se odstupanje od oblika kakav nas ovdje zanima. Ovaj lončić, izradom i bojom sličan primjerku iz Makarske, posredno se vezuje za II. stoljeće, ponajprije u kontekstu ostalih grobnih cjelina datiranih novcem Hadrijana i Antonina Pija (Bastianelli 1941: 192-193). Niti na izvrsno dokumentiranim lončićima s jednom ručkom koji potječu s nekropole Falerone (Ascoli Piceno) ne nalazimo identičnih analogija našem primjerku (Mercando 1965: sl. 7, 9, 13). I ovi su datirani novcem u drugu polovicu II. stoljeća (1965: 258, 261), a oblicima iskazuju modifikaciju k blagoj izduženosti, odnosno samom primarnom loptastom obliku (1965: sl. 7 b, c; sl. 7f: sl. 13 d). Njima pridodajmo i analogije s nalazišta Marinella kod Porto Torresa na Sardiniji, također datiranih u II. stoljeće, više kao prijedlog za drugu polovicu stoljeća (Maetzke 1965: 323, sl.7). Donekle različite primjere istoga tipa susrećemo u objavi nalaza s lokaliteta Cavaillon. Važnost im treba pridati i s obzirom na dataciju. Vrč nepravilnog loptastog oblika datiran je u I. stoljeće (Dumoulin 1965: 6-8, sl. 7a), dok je u II. stoljeće izradom svrstan primjerak jajolikog oblika (40, 45, sl. 46a). Iako ovaj, vremenski nešto kasnije datiran primjer, nije posve podudaran posudi iz Makarske - u prvom redu zbog razvijenog oboda, drukčije postavljene i oblikovane ručke, te razlike u načinu blaže izvedenog prijelaza trbuha u rame posude - smatramo da nećemo pogriješiti pridamo li veću važnost njihovoj podudarnosti u tendenciji naglaska na donji dio, odnosno trbuh posude. A. Dumoulin ovaj oblik uzima kao oblik 26B prema klasifikaciji N. Lamboglia (Dumoulin 1965: 40) čime smo upozoreni na još jednu analogiju tipa koji nas zanima. Oblik 26B vezuje se za prijelaz II. u III. stoljeće i, kako je naglašeno, iskazuje vezanost s oblikom 14A-A iste klasifikacije (Lamboglia 1958: 282-283). U dosadašnjem razmatranju ovaj oblik 14A-A najpodudarniji je obliku iz Makarske, odnosno primjerku inv. br. 1742 kojega analizira Ilakovac. Od manje je važnosti postava ručice pri sredini tijela posude, kakvu ne nalazimo kod primjera s naše obale, s obzirom da važnost pridajemo niže postavljenom trbuhu čime je posuda zadobila jajoliki oblik. Ovom oznakom ili podtipološkim svojstvom možemo započeti s traženjem ostalih analogija našim primjerima koji bi iskazivali još veću sličnost. Pri tome

mislimo na zaravnjenost stijenki ramena posuda, a koju tip 14 A-A ne iskazuje.³ Ostanimo još kod oblika Lamboglia 14 A-A. Autor navodi da je riječ o unikatnom primjerku koji potječe s davnih iskopavanja u Arlesu. Dataciju u II. stoljeće treba promatrati moguće više kao oznaku tipa nego li, kako se čini, vrijeme u koje bismo sa sigurnošću opredijelili izradu ove posude (Lamboglia 1958: 283). Oblik 14 A-A odgovara Hayesovom 132, unutar kojega se navodi i primjer iz Arlesa (Hayes 1972: form 132/2). Hayes ovaj oblik datira dosta oprezno u I. stoljeće, u odnosu prema analognom obliku 131 (Hayes 1972: 178). Kako niti unutar navedenog Hayesovog oblika 132 ne nalazimo u potpunosti identične analogije - primjer iz Grčke(?) kojega dokumentira Hayes različit je od lončića iz Arlesa - predložena datacija je opravdano presumptivna, i kao takva pridružena razmatranju ostalih bliskih oblika. Nastojanje za određenje preciznije datacije oblika u kraj I. do početka II. stoljeća još je uvijek upitno, s obzirom na gornju vremensku granicu, u okviru prijedloga zasnovanog na samoj Hayesovoj dataciji (Carandini-Tortorella 1981: 38, T. 1, 3). I ovdje je istaknuto kako navedeni tipovi glačanog posuda afričke proizvodnje slijede oblike keramike tankih stijenki, čija je izrada rasprostranjena na širokom prostoru središnjeg i zapadnog Mediterana počevši od II. stoljeća prije Krista. Predočimo li kartografskim načinom potvrde o nalazima ove keramičke vrste, a osobito u pogledu utvrđenih središta njene izrade, vidimo da prostor apeninskog poluotoka u tome predstavlja dominantno ishodište (Ricci 1985: 343-349; T. CL-CLV). Zadržat ćemo se na trenutak kod tipova keramike tankih stijenki koji su oblicima analogni nekim gore razmatranim primjercima. Oblik 1/111 izradom se vezuje za neku od kampanskih radionica I. stoljeća, zacijelo s 79. godinom kao *terminus post quem non* njene djelatnosti (Ricci 1985: 267, 347; T. LXXXIV, 14). Izuzevši veličinu i istaknutost dna, nesumnjivo je ugledanje spomenutog tipa Lamboglia 14A-A na ovaj oblik. Obliku 1/111 analogan je tip 1/117 okvirno iste datacije i, najvjerojatnije, iste provenijencije (Ricci 1985: 271, 346; T. LXXXVI, 6). Njima su također identični još pojedini lončići s jednom ručkom (Ricci 1985: T. CXIV, 4-5). Navedeni primjerci keramičkih lončića tankih stijenki nisu u potpunosti identične analogije za oblik pronađen u grobu u Makarskoj, odnosno za onaj inv. br. 1742 iz hvarskog podmorja, ali im je podudaran jajoliki oblik. Svjesni smo da bez potpune analogije lončiću iz Makarske teško možemo pouzdano odrediti vrijeme izrade unutar

gore iznijetih datacija, čime bismo utvrdili i samo vrijeme ukopa. Eventualnom reinterpretacijom pojedinih oblika, koje smo već navodili (Falerone npr.), moguće je tek vršiti korekcije unutar predložene datacije koja bi se odnosila na vrijeme od približno sredine I. stoljeća do sredine ili na kraj II. stoljeća (Ricci 1985: 267-268; T. LXXXV, 3-4). Uostalom ovaj je vremenski okvir zadao s dosta opravdanosti B. Ilakovac (1968: 200). Ipak unatoč opstojanju ovog tipa lončića i u kasnijim razdobljima - najekletantnije iznijeto u stratigrafskoj interpretaciji nalaza keramičkog posuda s atenske agore (Robinson 1959: G, 85, G. 117, G. 182, j. 10-11, j. 34, K. 58, L. 5)- zauzimamo se za ranije vrijeme izrade primjerka nađenog u grobu u Makarskoj u svojstvu popudbine. Određenje se priklanjamo sredini ka drugoj polovici I. stoljeća u skladu s iznijetim oblikovnim analogijama posuda tankih stijenki srednjotalskog područja. Smatramo kako i samu izradu posude treba vezati za neku od tamošnjih radionica.

Grob br. 2. uočen je 1,80 metara južnije od groba br. 1. Nalazio se u samom profilu iskopa u približno istoj razini kao i prethodni grob, također orijentiran u smjeru sjeverozapad - jugoistok. Slaba sačuvanost skeleta - potkoljenice djeteta do 5 godina starosti - kao i devastiranost groba kao cjeline, ne dozvoljavaju pouzdani zaključak o načinu ukopa. Ostaci arhitekture nisu uočeni. Nalaz metalnog čavla uz ostatke skeleta nije moguće dovoditi u vezu, barem ne sa sigurnošću, s eventualnim ritualom kod ukopa, imajući u vidu mogućnost naknadnog prispjeća u grob.

Grob br. 3. pronađen je potpuno devastiran u jugozapadnom profilu iskopa, 0,5 metara ispod razine kolnika ceste koja vodi u Spomen-park na Glavici. Orijentiran je također u smjeru sjeverozapad-jugoistok. I ovdje veličinu groba nije bilo moguće točno odrediti, ali je očito bio namijenjen ukopu odrasle osobe. Ostaci skeleta unutar tragova obrisa poremećene arhitekture nisu uočeni. Najvjerojatnije je grob uništen prilikom postavljanja elektroinstalacije iznad njega 60-tih godina.

Iznad groba br. 1. na dubini od 0,70-0,80 metara od razine ruba iskopa dokumentiran je segment zidane strukture trapezoidnog oblika, registriran kao istak veličine 0,73x0,73x0,50 metara unutar prostora samog iskopa. Zidan je od nepravilnog pločastog i oblog kamenja srednje veličine, vezanog s dosta žbuke i krupnijeg šljunka. Stranice ove strukture zaobljenih rubova, visine do 0,25 metara, ozidane su finijom zaglađenom žbukom u kojoj je korišten sitni pijesak. Pri zidanju nije korištena

³ Komparabilna analiza B. Ilakovca ne razdvaja data odstupanja unutar tipološki okvirno istog oblika lončića kojeg razmatra. Stoga je njegova tvrdnja o obliku Lamboglia 14B kao najbližem lončićima iz hvarskog podmorja proistekla iz spomenutog uopćavanja (Ilakovac 1968: 196). Kako smo već rekli lončić inv. br. 1742 ne da se olako dovoditi u vezu s oblikom 14B lambogliae, premda je tankočom stijenki, kao i makarski primjer, njemu kudikamo bliži od tipa 14A-A. Ipak debljinu stijenki posude još uvijek ne uzimamo za presudnu pri nastojanju da nađemo odgovarajući oblik ili tipološku podvrstu lončiću iz Makarske, kao i onom pod inv. br. 1742 iz hvarskog podmorja. Uostalom, primijećeno je kako oblik 14A-A slijedi razvoj analognih oblika posuda tankih stijenki, kao što i sam oblik 14B oponaša 14A (Lamboglia 1958: 283).

Istak zida pružao se u smjeru sjeverozapad-jugoistok, okomito na kolnik, kao i grob br. 1. iznad kojega je ovaj podignut. Na žalost, neznatno uočavanje njegovog obujma (cca 0,70 m) bilo je određeno veličinom samog građevinskog iskopa te nije bilo moguće odrediti njegovu veličinu niti karakter. Za sada se zadovoljavamo konstatacijom kako zidanje nije izvršeno sa sviješću o postojanju zatečenog ukopa u dubljem sloju jer za suprotno ne govori u prilog, barem ne na ovom malom dijelu istraženog prostora uz profil iskopa, neki signifikantni pokazatelj u vidu nalaza, tragova vršenja obreda, kao niti sama strukturalna vezanost s grobom. Korekciju iznijete interpretacije, koja se zasniva na isuviše parcijalnom uočvanju određenog konteksta, mogu donijeti tek buduća saznanja o arheološkoj slojevitosti ovoga prostora. Jedna od glavnih gradskih prometnica, te suvremena izgradnja uz njenu istočnu stranu očito su devastirali kulturne tragove koje smo zatekli na njihovu rubnom dijelu uz samu padinu Glavice, te će neka buduća iskustva biti potaknuta tek nalazima njihovih tragova. Zadovoljimo se tek iznijetim upozorenjem kako načinom gradnje pronađena struktura uz rub iskopa govori u prilog kasnijeg vremenskog postanja u razdoblju antike. Određenije datiranje zatečenog segmenta gradnje nije moguće, imajući u vidu neznatno istraženu površinu. Datiranje je otežano i zbog izostajanja keramičkih ulomaka i ostalih nalaza u njenoj gradnji, i općenito u kontekstu s njom. Keramički materijal kojim raspolažemo s ovog lokaliteta pronađen je djelomično u iskopu uz ranije postavljenu elektroinstalaciju, kao i na ostalom prostoru gdje su vršeni građevinski radovi (cca 600 m). Međutim, nalaze nije moguće pouzdano koristiti, imajući u vidu da većim dijelom potječu iz poremećenih stratigrafskih slojeva. Ovdje donosimo tipološki određenije primjerke.

1. Ulomak ruba dublje zdjele promjera otvora 13,4 cm zagasito crvene boje, izrađene od nedovoljno pročišćene gline (T. 1: 2). Oblik je pregledno dokumentiran u okviru nalaza iz Dioklecijanove palače i datiran u rasponu od druge polovice II. do IV. stoljeća (Dvoržak-Schrunk 1989: 93; Pl. 20/275, 280-281; Pl. 21/283, 286), također kao primjer keramičkog posuđa sjevernoafričke izrade. Riječ je, najvjerojatnije, o Hayesovom obliku 181 s predloženom datacijom od polovice II. do sredine III. stoljeća (Haynes 1972: 200-201, fig. 35, form 181-1).

Napominjemo da je oblik poznat i u izradi ciparske crvenoglačane keramike s nešto kasnijom datacijom od kraja IV. do sredine druge polovice V. stoljeća (Williams 1989: 29-30, fig. 11/115). Duboka zdjela istog tipa dokumentirana je kao primjer sjevernoafričke izrade i na prostoru Sirije (Lund 1995: 140, Pl. 3/24) te datirana od konca IV. do početka VI. stoljeća, više u kontekstu učestalosti pojave afričke crvenoglačane keramike na lokalitetu (Lund 1995: Pl. 10/4).

2. Ulomak ruba zdjele crvenkaste boje izrađene od dobro pročišćene gline (T. 2: 3). Analogije nalazimo kod primjera posuda za svakodnevnu upotrebu sjevernoafričke proizvodnje iz Dioklecijanove palače u Splitu (Dvoržak-Schrunk 1989: 93-94; Pl. 21/288-289; Pl. 22/293, 297) datiranih od kraja II. do početka IV. st.
3. Ulomak ruba poklopca crvenkaste boje (T. 1: 4). Glina nije fino pročišćena. Korišten je usitnjeni kalcit. Pri dnu vanjske strane ruba teče plitki žlijeb. Riječ je o afričkoj glačanoj keramici sličnoj Hayesovom obliku 196 (Hayes 1972: fig. 36, 208-209) s predloženom datacijom od sredine II. do sredine III. stoljeća.
4. Ulomak ruba poklopca svijetloke boje, srednje čvrste fature, izrađenog od potpuno pročišćene gline (T. 1: 5). Bez tragova premaza. Najvjerojatnije je i ovdje riječ o primjeru sjevernoafričke proizvodnje, premda ne nalazimo izravnu analogiju.
5. Ulomak ruba amfore ljevkastog otvora, promjera 16,2 cm, smeđe boje (T. 2: 1). Identičnu analogiju nalazimo na prostoru srednje Italije gdje se uzima kao bliska tipu Dressel 14 (Manconi 1986 : 590-593, T. 2: 3) koji se datira od I.-III. stoljeća (Peacock-Williams 1986: 127).
6. Ulomak ramena amfore s prijelazom u vrat označen dvjema kanelurama koje teku oko amfore svijetlosmeđe boje (T. 2: 2). Tipu ne nalazimo izravnu analogiju. Najvjerojatnije je riječ o afričkoj proizvodnji.
7. Ulomak ruba većeg lonca, promjera 34,2 cm, smeđe boje (T. 2: 3). Riječ je o primjeru grube lokalne izrade, nezahvalnom za svrstavanje u bilo kakvu tipološku klasifikaciju. Pronađen je zajedno s ulomkom ruba otvora amfore (Br. 5.) u sloju između arhitekture i groba.

Izvan određenog konteksta promatramo i pojavu ulomaka ranobizantskih rebrastih amfora koji su pouzdani kronološki reper za kasnoantičko razdoblje.

Zaključimo razmatranje, kojemu smo posvetili predhodne stranice, konstatacijom da su na prostoru iskopa arheološki dokumentirani rimski grobovi, od kojih je jedan moguće datirati u drugu polovicu I. stoljeća, na što upućuje nalaz keramičkog lončića. Manji segment zidne strukture pronađen u višem sloju iznad groba promatramo, uz oprez, kao kasnoantičku gradnju što bi se, najvjerojatnije, potvrdilo tek dokumentiranjem njene veće površine. Tvrdnja da gradnja nije izvršena u

odnosu na rimski ukop ispod njega, iznijeta je s obzirom na neznatno istraženu površinu uz sam profil iskopa. Smatramo da bi iz tog razloga samu plauzibilnost pretpostavke mogla olabaviti neka buduća istraživanja na ovom mjestu. Treba ostaviti mogućnost da je zatečena arhitektura ostatak memorijalnog zdanja podignutog u kasnije vrijeme na prostoru rimske nekropole, čime bi odnos između nje i groba (grobova) dobio šire značenje u smislu pripadnosti građevine ukopištu. Pomišljati pri tome na crkvenu gradnju također je u ovom slučaju domašaj unutar hipoteze. Keramički materijal pronađen na ovom lokalitetu nije pouzdan indikator za korištenje ovog užeg prostora i u razdoblju kasne antike, s izuzetkom manjeg broja ulomaka bizantskih rebrastih amfora.

Posebno značenje pridajemo nastojanju da pronađemo odgovor na pitanje što predstavljaju nalazi u ul. S. Radića 7 za razumijevanje arheološke problematike antičkog razdoblja na prostoru grada. Podsjetimo se stoga na podatke o antičkim nalazima u tekstu J. Medinija. Najbliža lokacija mjestu našeg nalaza upravo je predio Glavice na kojemu je 1967. godine prilikom građevinskih iskopa za gradnju Spomen doma pronađen grob (sl. 1/ 2). Ovaj skeletni ukop ograđen tegulama promatran je kao kasnoantički (Medini 1970: 28). Iznijeto vremensko određenje groba dosta je uopćeno i dato je s obzirom na arhitekturu groba u kojemu nisu zatečeni nalazi.⁴ Sam položaj gdje je grob pronađen govori u prilog tome da ga treba dovoditi u vezu s novopronađenim grobovima na samoj jugoistočnoj padini ove blage uzvisine. Imajući na umu da je njihova međusobna udaljenost između 50 i 100 metara, opravdano je pomišljati da je riječ o prostoru iste nekropole. Površina koju zauzima Spomen dom na Glavici iznosi cca 2000 m, a ovaj je zaravnjeni plato isuviše velik prostor da bismo računali tek s ovim usamljenim ukopom. Isto se može pretpostaviti i za njenu jugozapadnu padinu na kojoj je u zadnjem desetljeću podignuto nekoliko kuća, na žalost bez arheološkog nadzora prilikom iskopa za njihovu gradnju. Svejedno predio Glavice, zajedno s njenim podnožjem, treba u daljnjim razmatranjima uzeti kao prostor na kojemu se nalazila rimska nekropola. Gornja vremenska granica pokapanja na ovom prostoru ostaje još uvijek upitna, na što smo već prethodno upozorili, govoreći uopćeno o kontekstu pojave arhitekture iznad groba iz I. stoljeća. Što se tiče određivanja groba pronađenog na Glavici u vrijeme kasne antike - Medini pri tome očito pomišlja na V. - VI. st. sudeći prema razmatranjima drugih rimskih nekropola na području grada - treba iskazati određeni oprez. Naime, sama arhitektura groba ne bi smjela biti

pouzdan oslonac (barem ne isključiv) za njegovo datiranje. Poznato je da korištenje tegula i ostalog keramičkog materijala prilikom gradnje grobova nije svojstveno samo razdobljima podmakle antike, već i ranijim stoljećima (Cermanović-Kuzmanović-Velimiović-Žižić-Srejšević 1975 : 24-30). Međutim, u potpunosti je izlišno zadržavati se na pokušaju preciznog datiranja groba s Glavice s obzirom da o njemu nemamo niti minimum pouzdane dokumentacije ili točnijeg opisa.

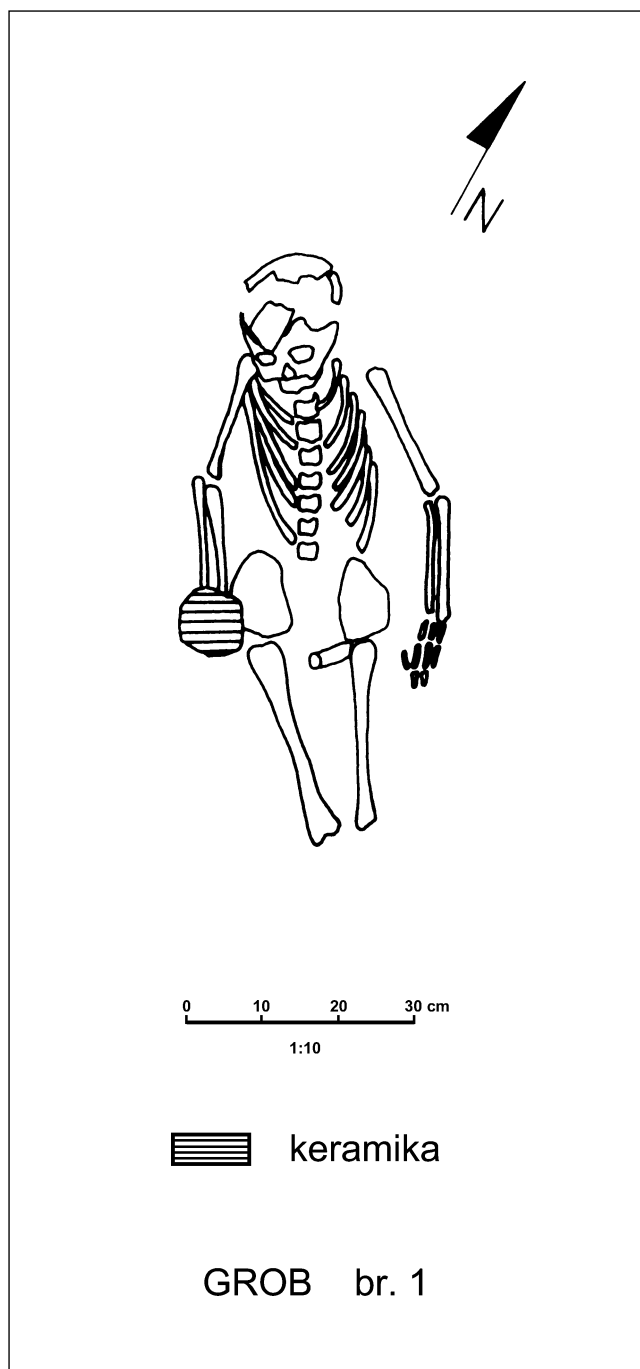
Medini ovaj nalaz nije uzeo u obzir kod određivanja položaja antičkog naselja s obzirom na smještaj rimskih nekropola. Podsjetimo se, on govori o zapadnoj i istočnoj nekropoli. Zapadnu (sl. 1/3) smješta na prostor današnjeg glavnog gradskog trga i vremenski je određuje od I. do IV. stoljeća, dok istočniju (sl. 1/4), kasnoantičku, smješta na posjedu franjevacu, neposredno uz njihov samostan (Medini 1970: 27-28). Takva dispozicija pokazala se presudnom za pretpostavku o postojanju antičkog naselja zapadno od njih, odnosno gradskog trga (Medini 1970: 31). Razmotrimo načas koji su razlozi naveli pisca za iznijetu kronološku determinaciju. Ovdje je posebno osjetljiv problem tzv. zapadne gradske nekropole. Medini ne navodi kojim se izvorima priklanja kada govori o (izgubljenim) nalazima ulomaka urni i pepela pronađenim u XIX. stoljeću na trgu. U literaturi postoji tek jedan zapis putem kojega doznajemo da se na ovom mjestu nalazila nekropola (Lulich 1860: 62-63, bilj. 90). Štoviše, u njemu se za broj nadenih grobova kaže "quasi innumerevoli". Piscu prve povijesti ovoga kraja, zastalno i kroničaru, može se vjerovati jer mu kao takvom nalazi grobova na prostoru gradskog trga nisu mogli ostati nepoznati. Lulić je, kako tvrdi, i sam bio svjedokom nalaza jednog groba, a ovaj prema opisu nije bio paljevinski. Ove podatke, slobodno možemo reći Lulićeve fascinacije, ne nalazimo kod arheologa M. Glavinića, premda se ovaj zadržava na epigrafičkoj steli nađenoj na istom mjestu još u XVIII. stoljeću (Glavinić 1878: 187-188). Od tada, možda ponajprije izostankom njihovog spomena kod Glavinića, nalazi grobova na gradskom trgu padaju u zaborav. Ostaje nejasno zbog čega Medini, inače pisac koji ne zazire od spomena i irelevantnijih podataka, ne navodi ovo mjesto Lulićeve knjige kojoj, pak, na drugom mjestu pristupa s povjerenjem. Međutim za kronološka razmatranja Lulićevo pisanje nema veće značenje. Jedino nalaz stele, čiji je natpis sačuvan u prijepisu, datiran u II.-III. stoljeće, pouzdano možemo vezati uz ovu nekropolu. Premda ne treba odbaciti mogućnost postojanja grobova s ritusom incineracije na nekropoli - ovim možda više ponukani pisanjem savjesnog autora kakav je bio Medini - spomenuto vrijeme pokapanja

⁴ Opis groba J. Medini daje prema podacima prof. Frane Glavine, tada povjerenika splitskog Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture za ovaj prostor. Prof. Glavina je autoru ovog teksta ljubazno dozvolio uvid u njegove podatke o ovom nalazu, odnosno samu korespondenciju s prof. Medinijem, iz koje nije moguće doznati ništa više vezano za ovaj grob na Glavici. Prof. Glavini zahvaljujem za podatke i za još neke nalaze o kojima će biti spomena dalje u tekstu. Poneke sam i ranije imao zavedene u svojim rukopisnim bilješkama zajedno s ostalima koje ću dalje u tekstu navoditi prema usmenim svjedočenjima očevidaca, mještana Makarske.

na ovom mjestu od I. do IV. stoljeća, barem na temelju gore iznijetoga, zahtijeva naknadnu potvrdu.

Tzv. istočna nekropola kod franjevačkog samostana iskazuje nešto manje nedoumica, barem što se tiče opisa zatečenih grobnih cjelina. Prvi podatak vezujemo za nalaz groba pokrivenog dvostrešno postavljenim tegulama (Bulich? 1914: 106). Isti je tip zatečen pola stoljeća kasnije zajedno s grobovima kojima su stranice načinjene od nanesenog debelog sloja vapna (Medini 1970: 28-29).⁵ I ovdje se nameće problem preciznijeg datiranja nekropole, odnosno eventualne vremenske razlike u tipu grobova. Tvrdnju da je vremenski nešto kasnija (Medini 1970: 30) i ovdje nije teško dovesti u vezu s arhitekturom grobova. Na eventualne nalaze iz spomenutih grobova nismo pouzdano upućeni, barem ne što se tiče njihovog spomena. Međutim, ovdje je potrebno upozoriti na jednu nejasnoću koja se zapaža upravo s obzirom na njih. Naime, Medini spominje dva kasnoantička vrča koja bi potjecala s ove nekropole, ali je u dvojbi što se tiče vremena kada su pronađeni (Medini 1970: 27). Imamo li na umu da je obišao mjesto na kojem su pronađeni grobovi nedugo nakon njihova otkrića, iznenađuje činjenica kako nije pouzdano upućen u vrijeme njihovog nalaza. Sudeći po tome, skloni smo primijetiti kako nije bio upoznat s (eventualnim) pronalascima vrčeva ili moguće i drugih predmeta u grobovima u to vrijeme.⁶ Činjenica da Medini kronološki ne razlučuje dva tipa grobova koji se javljaju na ovoj nekropoli - grobove s pokrovom od tegula, te one sa zidovima obzidanim debelim slojem žbuke - ne bi trebalo tumačiti da im prilazi i posve istoznačno. Međutim, on jednostavno ovu nekropolu - uz nalaz na Glavici - uzima za pojavu koja se ne da preciznije datirati niti definirati, premda se pri tome osjeća dah povijesnog uopćavanja u kontekstu spomena naselja V. i VI. stoljeća (Medini 1970: 32).

Za kraj osvrta na nekropole antičkog Mucruma, naselja na prostoru današnjeg grada, pažnju treba usmjeriti na širi prostor Donje luke, točnije prostora na kojemu se početkom 80-tih godina započelo s gradnjom hotela "Meteor", kada je došlo do potpune devastacije veće nekropole (sl. 1/5). Medini ovom prostoru prilazi sa stanovitom nesigurnošću. Iako raspolaže s informacijom o (barem približnom) položaju posjeda Carević-Blekov,

sl. 2

⁵ Medini, uostalom kao niti raniji pisac, ne navodi preciznije mjesto nalaza grobova, ali očito je riječ o rubnom jugoistočnom dijelu nekadašnjeg fratarskog igrališta. Otprilike je to mjesto 30-40 m udaljeno od novije franjevačke crkve, a danas ispod istočnog pristupa Domu zdravlja.

⁶ Još jednom podatku treba pridati važnost, premda i ovaj vezujemo uz usmeni spomen očevidaca tijekom otkrića i čišćenja pronađenih grobova 60-tih godina. Riječ je o navodnim nalazima novca u grobovima. Niti o tome pisac antičke povijesti grada Makarske ništa nije znao. Za neko buduće vrijeme ostaje sretno nalaženje terenskih bilješki ili napomena vezanih za otkriće grobova od strane njihovog posjednika u Makarskom samostanu. Nipošto ne treba sumnjati u mogućnost postojanja takvih nužnih zabilješki, štoviše one se kod revnosnih i kronikama sklonih redovnika i trebaju očekivati. Na žalost, prema kazivanju makarskih redovnika strahovito devastiranje nekropole počinje sredinom 70-tih godina kada se na samostanskom posjedu kopaju temelji za Dom zdravlja (5000 m) čime je na većem dijelu samostanskog posjeda zauvijek onemogućeno provjeravanje nekih arheoloških nedoumica na koje se ovdje ukazuje. Poneko mjesto na ovom prostoru još uvijek krije grobove, vjerojatno dovoljno sačuvane nakon što su uočeni. Međutim, ovdje im ne pridajemo veće značenje od samog spomena.

na kojemu su ranije zapaženi arheološki tragovi, ne odlučuje se potom na ustrajno prihvaćanje položaja toga toponima. Uzima ga više za nešto čiji položaj treba tek utvrditi (Medini 1970: 27, bilj. 59; 30). Neodlučnost vidimo i u iznošenju pretpostavke za postojanje nekropole na ovom mjestu, premda je (s obzirom na brojnost davnih nalaza keramičkog materijala) ipak uzima prihvatljivijom od postojanja nekog većeg arhitektonskog objekta. Očito je da podatke crpi od Glavinića koji uz to spominje i nalaz novca na ovom mjestu, između ostalog i dvije Dyrrechacije (Glavinić 1878: 186), premda ne spominje izričito grobove. I ovdje, kao i u slučaju zanemarivanja Lulićevog spomena grobova na gradskom trgu, Medini se ne obazire na decidiranu tvrdnju povjesničara P. Kaera o postojanju "rimskih zgrada" (Kaer 1914: 57). Stoga ove isuviše nabacane podatke, vezane za lokalitet na području Donje luke, odnosno šireg predjela današnjeg hotela "Meteor", nije uzeo ozbiljnije pri razmatranju položaja antičkog naselja, koje je, kako smo već rekli pretpostavio zapadno od dvije do tada poznate antičke nekropole. Ova nekropola u Donjoj luci zauzimala je po svemu sudeći dosta veliki prostor, otprilike na mjestu današnjeg hotela i zapadno od njega. Broj uništenih grobova na ovom, nekoć močvarnom području bio je iznimno velik. Međutim, bez sačuvane dokumentacije ili vjerodostojnijeg pokazatelja nije moguće provjeravati date iskaze, kao što nije moguće govoriti o samom prostornom rasporedu i organizaciji uočenih grobova koji su bili pokriveni tegulama ili obloženi amforama. Uz ovaj tip grobova primijećeno je i korištenje komore ožbukanih stranica, položajem više na mjestu ceste uz more. Po svemu sudeći, nekropola se pružala i zapadnije od mjesta gdje se danas nalazi hotel. Naime, nekih 150 metara zapadno, u neposrednoj blizini asfaltirane ceste uz more, nađeni su prilikom iskopa za kuću također antički grobovi (sl. 1/6).⁷ Ovima pridružimo i uništene grobove 50-tak metara sjeverno od ovog mjesta (sl. 1/7) za koje vezujemo i nalaze, međutim bez pouzdanog oslonca o njihovoj dataciji (Medini: 30, bilj. 72). Zbog guste izgradnje na ovome prostoru, teško će se utvrditi je li udaljenost spomenutih položaja od mjesta hotela "Meteor" značila ujedno i samu prostornu cezuru u pojavi ukopa, ili nalazi grobova predstavljaju rubni dio iste nekropole kojoj je veći dio uništen gradnjom hotela. Ostaje tek jedino moguće, što treba uzeti kao imperativ uz najveću obvezu, preduhitriti neku buduću izgradnju na slobodnom prostoru u neposrednoj blizini hotela i tako se, zahvaljujući najvjerojatnijim nalazima uz potrebnu dokumentaciju, suočiti s problemom arheološke slojevitosti ovoga prostora. Grobovi nisu jedini pokazatelj za njegovo korištenje jer, kako smo upozorili putem nekih mjesta u literaturi, posve je sigurna opstojnost kompleksa antičkog

gospodarskog imanja ili neke druge gradnje iz istog vremena. Ulomak mozaičkog poda pronađen na tom mjestu, uz uočene temelje zidova još 60-tih godina, upućuju nas, naposljetku, i na nužnost ponovnog razmatranja nezaobilaznog rada J. Medinija. Stoga se na kraju našeg osvrtu još jednom podsjetimo u kojim okvirima pisac ocrtava prostorno korištenje u antičkom razdoblju. Naselje pretpostavlja, kako smo već rekli, na prostoru zapadno od gradskog trga, uzimajući u obzir spomen iz starije literature o skromnim arhitektonskim ostacima. Kao prilog argumentaciji iznijet je i stav o kontinuitetu naseljavanja na tom mjestu što se ipak ne može prihvatiti jer, sudeći prema današnjem sačuvanom urbanističkom rasteru staroga dijela grada, prostor istočno od gradskog trga, premda površinom dvostruko manji od prostora starije jezgre na zapadnom dijelu, pokazuje više odlike srednjovjekovnog strukturiranja naselja (Staničić 1996: bilj. 1, 491). To sugerira i pretpostavljeni položaj turskih fortifikacija koje su zatvarale raniju jezgru naselja, većim dijelom obuhvaćajući prostor istočno od trga (Urlić 1995: 136-137, sl. 1-3). Po svemu sudeći, organizaciju gradskog života u ranijim stoljećima treba pretpostaviti na prostoru istočno od trga, iako se ova do sada nije naslutila pouzdanim arhitektonskim ostacima iz antičkog vremena. Ovaj relativno uzak prostor između dviju nekropola ipak treba promatrati, makar hipotetično, kao mogući dio zrcala antičke naseobinske jezgre. Uostalom i sam Medini dozvoljava obje varijante izgleda naselja u antici, uvjetno rečeno policentričnog i centralnog sustava. Dok nisu poznate približne crte širenja gradskih nekropola, kao niti ubiciranje antičkih arhitektonskih gradnji, posve je neopravdano priklanjati se sa sigurnošću jednoj od navedenih hipoteza. Možda veću važnost treba pridati uvažavanju mogućnosti da pod pojmom antičkog naselja Mucruma podrazumijevamo i širi prostor koji bi obuhvaćao i Donju luku (Medini 1970: 31). Postojanje nekropole na tom mjestu određenije govori u prilog pretpostavke da pod antičkim naseljem na prostoru današnjeg grada Makarske možda treba prije prepoznati olabavljenu jezgru, više u smislu razbacanog sustava izgradnje.

Takav prijedlog nalazi oslonac ponajviše u rasporedu gradskih antičkih ukopišta, od kojih je jedino sretno izbjeglo devastaciju ono, djelomično istraženo, na rubnom dijelu Glavice.

Vrijeme I. st. poslije Krista, kojim smo datirali pronađeni grob na tom mjestu, još uvijek ne uzimamo kao razdoblje koje dominira ili, pak s kojim prestaje pokapanje na tom položaju. Također, zbog nedovoljne istraženosti lokaliteta, nemoguće je registrirane arheološke slojeve uzimati za odrednicu putem koje bi se konkretnije bacilo više svjetla na sam kronološki rast i razvoj antičkog naselja na prostoru današnje Makarske.

⁷ I za ove grobove nađene krajem 50-tih godina na mjestu današnjih ugostiteljskih objekata koristimo se tek opisnim podacima, uglavnom prema brojnim usmenim, ponešto kontradiktornim kazivanjima. Ostaje nejasno je li "desetak" uništenih grobova predstavljao tip s pokrovnom arhitekturom dvostrešno postavljenih tegula (uz one obložene amforama) ili je riječ o uskim suhozidnim grobovima obloženim glinom, tijesno postavljenim jedan uz drugi sa skeletima položenim na bok. Za drugu mogućnost zahvaljujem uvidu u terenske bilježnice prof. F. Glavine.

POPIS LITERATURE

- Bastianelli 1941 S. Bastianelli, Rinvenimenti nell' area della citta, Notizie degli scavi di antichita, 1940/XVIII, Vol. I. Roma 1941, 183 -198
- Baum & Srejšović 1959 M. Baum & D. Srejšović, Prvi rezultati ispitivanja rimske nekropole u Sasama, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, III, Tuzla 1959, 23-54
- Baum & Srejšović 1960 M. Baum & D. Srejšović, Novi ispitivanja rimske nekropole u Sasama - Iskopavanja 1959. i 1960, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, IV, Tuzla 1960, 5-31
- Bulich 1914 F. Bulich, Trovamenti antichi a Macarska (Muicurum), Bulletino di archeologia e storia Dalmata, XXXVII, Split 1914, 106
- Carandini-Tortorella 1981 A. Carandini - S. Tortorella, Ceramica africana - Terra sigillata: vasi, Ceramica fine romana nel bacino Mediterraneo (Medio e tardo Impero), *Atlante delle forme ceramiche, I, Enciclopedia dell' arte antica - classica e orientale*, Roma 1981, 19-183
- Cermanović & Kuzmanović & Velimirović & Žižić & Srejšović 1975 A. Cermanović & Kuzmanović & O. Velimirović-Žižić & D. Srejšović, *Antička Duklja & Nekropole*, Cetinje 1975
- Dautova-Ruševljan 1985 V. Dautova-Ruševljan, Vranja, Hrtkovci – antički lokalitet, Arheološki pregled, 24, Beograd 1985, 110-113
- Demori-Staničić 1996 Z. Demori-Staničić, Prikaz Makarske iz 18. stoljeća na slici bratovštine Dobre smrti, Građa i prilozi za povijest Dalmacije, 12, Split 1996, 491 - 503
- Dumoulin 1965 A. Dumoulin, Les puits et fosses de la colline Saint-Jacques a Cavaillon (Vancluse), Gallia, XXIII/1, Paris 1965, 3-85
- Dvoržak-Schrunk 1989 I. Dvoržak-Schrunk, The Red Slip Wares, *Diocletian's Palace, V, American-Yugoslav Joint Excavations*, Minneapolis 1989, 45-205
- Glavinić 1878 M. Glavinić, Antichita in Macarsca, Bulletino di archeologia e storia Dalmata, I, Split 1878, 184-190
- Hayes 1972 J. W. Hayes, *Late Roman Pottery*, The British School at Rome, London 1972
- Ilakovac 1968 B. Ilakovac, Keramika iz antičkog broda potonulog kod paklenih otoka, *Diadora*, 4, Zadar 1968, 183-202
- Kaer 1914 P. Kaer, *Makarska i primorje*, Rijeka 1914
- Lamboglia 1958 N. Lamboglia, Nuove osservazioni sulla "terra sigillata chiara" (Tipi A e B), Rivista di Studi Liguri, 3-4, XXIV, Bordighera 1958, 257-330
- Lulich 1860 A. Lulich, *Compendio storico-cronologico di Macarsca e del suo Litorare ossia Primorje*, Split 1860
- Lund 1995 J. Lund, A Fresh Look at the Roman and Late Roman Fine Wares from the Danish Excavations at Hama, Syria, Hellenistic and Roman Pottery in the Eastern Mediterranean, *Advances in Scientific Studies*, Warszawa 1995, 135-161
- Lupis & Staničić 1992 V. Lupis & Z. Staničić, Izvješće o zaštitnim radovima na crkvi Sv. Petra u Makarskoj, Hrvatska kronika II/4, Makarska 1992, 9-10
- Maetzke 1965 G. Maetzke, Porto Torres, Necropoli romana in localita Marinella, Notizie degli scavi di antichita, Vol. XIX, Roma 1965, 318-323
- Manconi 1989 D. Manconi, Anfore romane in Umbria alla sinistra del Tevere, Amphores romaines et histoire economique: dix ans de recherches, Actes du colloque de Sienne, 22-24 mai 1986, Ecole francaise de Rome, Rome 1989, 590-593
- Medini 1970 J. Medini, Makarsko primorje u antici, Makarski zbornik I, Makarska 1970, 13-81.
- Mercando 1965 L. Mercado, Falerone (Ascoli Piceno), Rinvenimento di tombe romane, Notizie degli scavi di antichita, Vol. XIX, Roma 1965, 253-273
- Peacock & Williams 1986 D. P. S. Peacock & D. F. Williams, *Amphorae and the Roman economy*, London New York 1986
- Ricci 1985 A. Ricci, Ceramica a pareti sottili, Ceramica fine romana nel bacino Mediterraneo (Tardo ellenismo e primo Impero), *Atlante delle forme ceramiche, II, Enciclopedia dell' arte antica - classica e orientale*, Roma 1985, 231-357
- Robinson 1959 H.S. Robinson, *The Athenian Agora, V, Pottery of the Roman Period*, Princeton, New Jersey, 1959
- Tomasović 1995 M. Tomasović, Srednjovjekovno nasljeđivanje antičkog prostora u Tučepima, Makarsko primorje 2, Makarska 1995, 27-43
- Urlić 1995 V. Urlić, O položaju makarskih kula, Makarsko primorje 2, Makarska 1995, 129-138
- Vojnović 1995 I. Vojnović, Obnova crkve Sv. Petra u Makarskoj, Makarsko primorje 2, Makarska 1995, 79-91
- Williams 1989 C. Williams, *Anemurium, The Roman and Early Byzantine Pottery*, Pontifical Institute of Mediaeval Studies (Subsidia Mediaevalia 16), Toronto 1989
- Zaninović 1966 M. Zaninović, Ilirsko pleme Delmati, I, Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja, IV/2, Sarajevo 1966, 27-92
- Zaninović 1967 M. Zaninović, Ilirsko pleme Delmati, II, Godišnjak centra za balkanološka ispitivanja, V/3, Sarajevo 1967, 5-101
- Zaninović 1997 M. Zaninović, O nekim prometnim osobitostima Makarskog primorja u prehistoriji i antici, Makarsko primorje 3, Makarska 1997, 9-16
- Zaninović 1998 M. Zaninović, Ardijejci i Makarsko primorje (sažetak predavanja), Obavijesti HAD-a, XXX/2, Zagreb 1998, 18-19

SUMMARY

NEW FINDS OF ROMAN GRAVES IN MAKARSKA AND THE QUESTION OF THE SITE OF THE ROMAN SETTLEMENT IN RELATION TO THE POSITION OF THE CEMETERY

Key words: small pot, thin-walled pottery, African red-polished pottery, Roman cemetery, Makarska

The material remains from the Roman period are most concretely considered in archaeological literature related to Makarska and its littoral (Medini 1970: 13-81). The most recent find in 1997 of Roman graves in Makarska supplements the finds from this period in the region of the city. The site of the finds at 7 S. Radić St., had previously been considered as part of the broader part of a Roman site, as a Roman grave had been discovered in the area not far from Glavica (Medini 1970:28). Grave 1 represents a type without the use of a grave pit and edging architecture (fig. 2). The skeleton of an individual up to 15 years old was covered by large stone slabs. A small pottery vessel with one handle was found on the right palm of the buried individual (Fig. 2-3, Pl. II:1). This find has been shown to be exceptionally important in dating the burial. This is a thin-walled vessel produced from entirely refined clay. This type of vessel is often found in graves of the Roman period in the eastern Adriatic hinterland (Baum - Srejšović 1959, Pl. II:6; 1960, Pl. IV:3-4, Pl. V:1-3, Pl. VI:1, 3-4, Pl. VII:1, 3-4, Pl. VIII:1-2, 4, Pl. IX:1-4, Pl. X:1, Pl. XIII:1-3; Cermanović & Kuzmanović & Velimirović & Žižić & Srejšović 1975, 201-202), and is dated to the 2nd century, with possible continuity into the 3rd century. However, suitable analogies for the vessel found in the Makarska grave with its egg-shaped form cannot be found among these examples. Better analogies can be found in examples found underwater (Ilakovac 1968, Pl. I, III). This particularly refers to the pot with inv. no. 1742, with an identical angle of the straightened walls. The material from a sunken ship near Hvar is dated to a chronological framework from the mid 1st century to the mid 2nd century. Similarities to our example can also be found in the Lamboglia 14 A-A form (Lamboglia 1958: 282-283) or Hayes 132 (Hayes 1972: form 132/2). It is emphasized that the types of polished vessels of African production follow the forms of thin-walled pottery (Carandini - Tortorella 1981: 38, Pl. I, III). This is particularly emphasized in the modeling of the mentioned Lamboglia type 14 A-A on the 1/111 form of thin walled pottery (Ricci 1985: 267, 347; Pl. LXXXIV:14), made in one of the Campagnian workshops to the middle of the second half of the 1st century. Other examples from the Italic region from this period and production

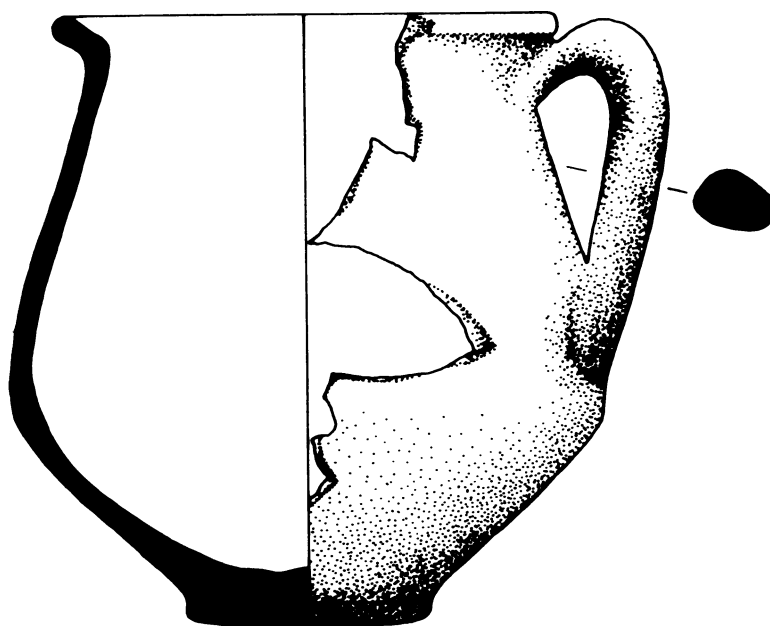
circle (Ricci 1985: Pl. LXXXVI:6; PL. CXIV:4-5) are typologically similar to the vessel from Makarska primarily in terms of the egg-shaped form. Thus through the cited analogies with this type of thin walled vessel from the central area of the Apennine peninsula, we are inclined to date the vessel from the grave at Makarska to the period from the mid 1st century to near the end of the same century. The grave can also be dated to the same period. The vessel was most probably produced in one of the workshops from the cited area of the Apennine peninsula. A similar date can be suggested for damaged grave 2.

The fragments of the pottery vessel discovered at the site on Pl. II permit typological classification within the production forms of African red polished vessels from the 2nd to the 4th centuries. However, they were discovered in disturbed stratigraphic layers and it is difficult to connect them to a distinct context.

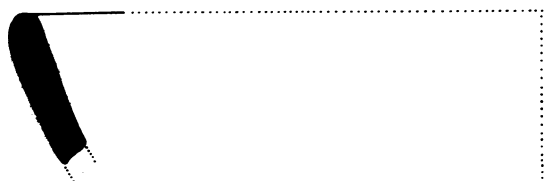
The documented segment of a wall discovered above grave 1 can be treated as late Roman through the construction technique (Fig. 4a-b), although for such a dating it would be necessary to investigate a greater surface area. The question remains as to whether this segment was a remnant from some sacral or profane building subsequently erected at the site of a Roman cemetery. Some Roman cemeteries in the area of the present-day city were located more to the east (Fig. 1/3-4). To the present they have been considered as early Roman in the present-day square (Fig. 1/3), and late Roman further to the east, at the site of the monastery estate of the Franciscans (Fig. 1/4) (Medini 1970: 27-28). The noted dating of the cemeteries should be considered cautiously as they have been entirely destroyed and the scarce data about them mostly comes from earlier literature. Roman graves have also been discovered at other locations in the broad area of Roman Mucrum during the last few decades. However, these were also completely destroyed. This particularly refers to the site of Donja Luka, where Roman burials were noted at three places. Unfortunately, not even the minimum of necessary archaeological documentation remained from them. They are considered important because of the spatial information. This offers better details about the appearance of the settlement structure in the Roman period, which had no dominant center or nucleus but a scattered spatial plan. It is still not possible to discuss with any certainty its growth and development as major architectural remains are lacking.

Translated by B. Smith-Demo

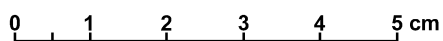
T. 1

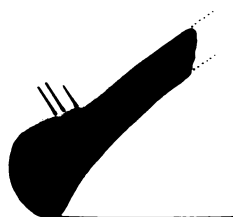
1

2

3

4

5

